

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3

Tilleggsspørsmålnr.

Emne: Bymet

Oppskr. av:

(adresse):

Fylke: Sør-Trøndelag

Herad: Snillfjord

Bygdelag: Na skulekrets

Gard: F. Berg (83 år).

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Et byrn, ei hein. Bymet har i alm.-het en rund fassong og helst større. Heinen mere flate quide flater. Bymet er skarpere og gjør hærhjere en sløv egg skarp. Heinen derimot brukes etter sliping av redskopet på slipestein for å gjøre en riktig fin og skarp egg. Bymet brukes her utelukkende, å si, til å kvesse gjær etter sliping på slipestein og ~~og~~ mange ganger for øksen under bruk i slåttar når gjær bli sløv - ikke biter godt nok.
- Frovis brukes hein. Vi heiner f. eks. en øks - en barkspade - en skjærru (ei) - en høvel tann (- vi sier her - tong) (ei) - en kniv (ein). I det heletatt eggjern som skal ha en finere egg.
2. Nu brukes byrner og heiner både av kunststein og naturstein - begge deler alm. brukt nu. No og til har folk funnet sig en brukbar hein innen bygda, men noe tilslig har ikke forekommet. Både byrner og hein blev fra eldste tid kjøpt i handelen, særlig byrner. Den eldste byrn type folk kjenner til er Rærbyrnet. Som navnet

sier hadde det en rødlig farge - blek-rød og vites med sikkerhet kjøptes i handelen fra omkr. 1850-60. Hvor det kom fra har jeg ikke fått rede på. Det kjøptes i Tandsheim. Det var virkelig gode Ljåbyrn. Senere blev de dårligere med tiden, og for ca. 30 år siden kom i handelen et annet Ljåbyrn under navn Skårvangbyrn. Det var også cylinderformet, men var mørkt grått med enkelte lysere runde prikker hist og her over hele byrnet.

3. Alle redskaper blev først slipt på slipestein og så heinet, undtatt Ljåen som det blev brukt byrn for å finpusse eygen med. Man sier ikke her å byrne en Ljå, men å stryke en Ljå. Forøvrig brukes heinen. Man heiner en øks - en barkspeade - en kniv - en hövel tang - et tappjern o. s. v.

4. Nærliggende som fremholdt i dette pkt. Kjenner folk ikke til her.

5. Sådant sliperedskap finnes ikke her og folk vet heller ikke å ha hørt om det.

Slipesteinen stod alltid hjemme på gården. De bar den ikke med sig ut i slåttebeizen. Hadde de derimot en slåttebeiz som lå så langt fra hjemmet at de måtte overnatte i høybuen i slåttebeizen, var det påkrevet å ha med sig en liten slipestein. Steinen hadde de som regel bevoende i høybuen året rundt.

6. Ljåen slipes som regel etter en øktsbruk 3 timer. Ljåen må slipes - byrnet - ved stryking - klarer ikke å holde Ljåen brukbar lenger enn en økt. Men det kan forekomme

offte at man må slipe Ljåen 2-3 ganger i økten - og på den annen side bruke den åken å slipe i lengre tid enn en økt. Det er på naturligvis dette kan forekomme. Slått i elveøy er hvor elven har lagt igjen sand og slam i graset. Dette tar snart eggene fra Ljåen. Slått på myrer derimot, der biter Ljåen godt på tmyrbusten og Ljåen kan holde seg kvass i 2 økter og mer ved god stykking og godt bryne.

7. Det som her er nevnt kjennes ikke noe til.
8. Ljåen sitter alltid på orvet (eit) når man sliper. Her er bare brukt langort. Alle eggjern - også Ljåen slipes ved at steinen rülles mot eggjernet.
9. Orvet settes i bakken og Ljåen plasseres under venstre arm og støttes med venstre hånd. Ljåen blir under stykkingen således støttet mot venstre side og venstre overarm. Man begynner inne ved orvet og går fremover til Ljåspissen med et drag av brynet på hver side.
10. Brynet bæres i en beholder med vann som benevnes stromp (ein). Strompen er laget av en cylinderformet trakkabbe-utboret så det blir plass for brynet og litt vann. Querst på kanten har strompen et jernbann så den ikke skal revne. Her er også festet en tjernkrok for å henge strompen på seg.
11. Nei, dette kjenner man ikke til.
12. Strompen bæres rett bak på festet til

livrem (slirerem) eller stoppe i bukseu.

13. Man fukter både bryn og hein ved bruk, for det mest med vatn. Dette gjelder også kunststein, men forskjellige kunstheiner blir langt bedre hvis det istedet for vatn brukes fin olje.

14. Melet fra heinen kalles heinsvarta. Denne har til sine tider vært brukt til å suarte (soorte) på kanten av nye lar-skotsåler.

15. } Nei, som legemiddel vites heinsvarta
16. } ikke å være brukt.

17. Man har hørt sagt at brynet skulde bli bedre ved at det lå i en maurehue en tid. Men om det skulde ha en virkning som gjorde brynet løsere eller hårdere, vites ikke.

Likeledes kan berettes (begge disse beretninger er forfalt mig av fhv. gbr. Johan St. Berg) at slipesteinen - hvis den var for hård - skulde legges ned i saugaren. Den varme saugjødse skulde ha den virkning at steinen blev løsere.

18. 19 og 20. Nei, dette kjenner man ikke til her.*

Under pkt. 2. Den eldste hein som var i handelen man vet å berette om er en ved navn Naverheinen. Den var å få kjøpt hos kjøpmann Nergård, Trondheim, og Johan Berg sier at den var i bruk her omkr. 1850-60. Det er sagt at den var funnet i en elv ved navn Navra, og kom såvidt han vet fra Telleu. Kanskje det er en forvanskning for Nea?

* Hvis L'æen under bruk i stættu fikk et godt belegg på slippet-sarlig jernet - så folk her at det blev regn neste dag.